

دانشگاه سامان نور

برنامه درسی تربیت جنسی مبتنی بر رویکرد تلفیق

دکتر زهره قلاوند

امروز کتابخوانی و علم‌آموزی نه تنها یک وظیفه‌ی ملی، که یک واجب دینی است.^۱

مقام معظم رهبری

در عصر حاضر یکی از شاخصه‌های ارزیابی رشد، توسعه و پیشرفت فرهنگی هر کشوری میزان تولید کتاب، مطالعه و کتابخوانی مردم آن مرز و بوم است. ایران اسلامی نیز از دیرباز تاکنون با داشتن تمدنی چندهزارساله و مراکز متعدد علمی، فرهنگی، کتابخانه‌های معتبر، علما و دانشمندان بزرگ با آثار ارزشمند تاریخی، سرآمد دولت‌ها و ملت‌های دیگر بوده و در عرصه فرهنگ و تمدن جهانی به‌سان خورشیدی تابناک همچنان می‌درخشد و با فرزندان نیک‌نهاد خویش هنرنمایی می‌کند. چه کسی است که در دنیا با دانشمندان فرزانه و نام‌آور ایرانی همچون ابوعلی سینا، ابوریحان بیرونی، فارابی، خوارزمی و ... همچنین شاعران برجسته‌ای نظیر فردوسی، سعدی، مولوی، حافظ و ... آشنا نباشد و در مقابل عظمت آنها سر تعظیم فرود نیاورد. تمامی این افتخارات ارزشمند، برگرفته از میزان عشق و علاقه فراوان ملت ما به فراگیری علم و دانش از طریق خواندن و مطالعه منابع و کتاب‌های گوناگون است. به شکرانه الهی، تاریخ و گذشته ما، همیشه درخشان و پر بار است. ولی اکنون در این زمینه در چه جایگاهی قرار داریم؟ آمار و ارقام ارائه‌شده از سوی مجامع و سازمان‌های فرهنگی در مورد سرانه مطالعه هر ایرانی، برایمان چندان امیدوارکننده نمی‌باشد.

کتاب، دروازه‌ای به سوی گستره دانش و معرفت است و کتاب خوب، یکی از بهترین ابزارهای کمال بشری است. همه دستاوردهای بشر در سراسر عمر جهان، تا آنجا که قابل کتابت بوده است، در میان دست‌نوشته‌هایی است که انسان‌ها پدید آورده و می‌آورند. در این مجموعه بی‌نظیر، تعالیم الهی، درس‌های پیامبران به بشر، و همچنین علوم مختلفی است که سعادت بشر بدون آگاهی از آنها امکان‌پذیر نیست. کسی که با دنیای زیبا و زندگی‌بخش کتاب ارتباط ندارد بی‌شک از مهم‌ترین دستاورد انسانی و نیز از بیشترین معارف الهی و بشری محروم است. با این دیدگاه، به‌روشنی می‌توان ارزش و مفهوم رمزی عمیق در این حقیقت تاریخی را دریافت که اولین خطاب خداوند متعال به پیامبر گرامی اسلام (ص) این است که «بخوان!» و در اولین سوره‌ای که بر آن فرستاده عظیم‌الشان خداوند، فرود آمده، نام «قلم» به تجلیل یاد

1. <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=2696>

شده است: «إِقْرَأْ وَ رَبُّكَ الْأَكْرَمُ. الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ» در اهمیت عنصر کتاب برای تکامل جامعه انسانی، همین بس که تمامی ادیان آسمانی و رجال بزرگ تاریخ بشری، از طریق کتاب جاودانه مانده اند.

دانشگاه پیام نور با گستره جغرافیایی ایران شمول خود با هدف آموزش برای همه، همه جا و همه وقت، به عنوان دانشگاهی کتاب محور در نظام آموزش عالی کشورمان، افتخار دارد جایگاه اندیشه سازی و خردورزی بخش عظیمی از جوانان جویای علم این مرز و بوم باشد. تلاش فراوانی در ایام طولانی فعالیت این دانشگاه انجام پذیرفته تا با بهره گیری از تجربه های گرانقدر استادان و صاحب نظران برجسته کشورمان، کتاب ها و منابع آموزشی درسی شاخص و خودآموز تولید شود. در آینده هم، این مهم با هدف ارتقای سطح علمی، روزآمدی و توجه بیشتر به نیازهای مخاطبان دانشگاه پیام نور با جدیت ادامه خواهد داشت. به طور قطع استفاده از نظرات استادان، صاحب نظران و دانشجویان محترم، ما را در انجام این وظیفه مهم و خطیر یاری رسان خواهد بود. پیشاپیش از تمامی عزیزانی که با نقد، تصحیح و پیشنهادهای خود ما را در انجام این وظیفه خطیر یاری می رسانند، سپاسگزاری می نمایم. لازم است از تمامی اندیشمندانی که تاکنون دانشگاه پیام نور را منزلگاه اندیشه سازی خود دانسته و ما را در تولید کتاب و محتوای آموزشی درسی یاری نموده اند، صمیمانه قدردانی گردد. موفقیت و بهروزی تمامی دانشجویان و دانش پژوهان عزیز آرزوی همیشگی ما است.

دانشگاه پیام نور

فهرست مطالب

پیشگفتار	هفت
مقدمه	نُه
فصل اول. مفهوم و ضرورت تربیت جنسی	۱
مفهوم تربیت	۱
تربیت جنسی	۳
ضرورت تربیت جنسی	۸
فصل دوم. دیدگاه‌های موجود در زمینه تربیت جنسی	۱۱
دیدگاه‌های موجود در زمینه تربیت جنسی	۱۱
تربیت جنسی از منظر اسلام	۱۵
اسلام و عدم آزادی مطلق غریزه جنسی	۱۷
تعدیل غرایز از دیدگاه اسلام	۱۸
مبنای تربیت جنسی در مکتب اسلام	۲۱
۱. مبنای تداوم نسل	۲۱
۲. مبنای واقع‌بینی	۲۱
۳. مبنای عاملیت محیط و شرایط	۲۲
۴. مبنای اندیشه ورزی	۲۳
۵. مبنای طبیعی بودن نیاز جنسی (نیازمندی)	۲۳
۶. مبنای عاملیت انسان	۲۴
۷. مبنای توانمندی و ارزش (کرامت)	۲۶
۸. مبنای زیبادوستی و حب ذاتی نسبت به جنس مخالف	۲۸
۹. مبنای نیاز به محبت	۲۹
۱۰. مبنای تمایل فطری انسان به معنویت	۳۰

فصل سوم. آموزش و تربیت جنسی.....	۳۱
سیر تاریخی تکوین و تحول تربیت جنسی.....	۳۱
ساحت تربیت جنسی.....	۳۴
تمایز بین تربیت جنسی و آموزش جنسی.....	۳۵
هدف‌های تعلیم و تربیت جنسی.....	۳۶
نظام آموزشی و تربیت جنسی.....	۳۸
مدل‌های ارائه شده در آموزش تربیت جنسی.....	۴۰
رویکردهای تربیت جنسی.....	۴۱
 فصل چهارم. تلفیق در برنامه درسی.....	۴۷
برنامه درسی.....	۴۷
برنامه درسی و مفهوم آن.....	۴۷
طراحی برنامه درسی.....	۴۹
الگوهای طراحی برنامه درسی.....	۵۰
الف) طرح‌های موضوع محور.....	۵۰
ب) طرح‌های یادگیرنده محور.....	۵۰
ج) طرح‌های مسئله محور.....	۵۱
عناصر برنامه درسی.....	۵۱
سازمان‌دهی محتوا.....	۵۵
تلفیق در برنامه درسی.....	۵۶
دلایل و ضرورت تلفیق.....	۵۷
رویکردهای برنامه درسی تلفیقی.....	۵۸
رویکرد چند رشته‌ای.....	۵۸
رویکرد فرارشته‌ای.....	۵۸
رویکرد رشته‌های وسیع.....	۵۹
رویکرد بین‌رشته‌ای.....	۵۹
تلفیق مضمون محور.....	۶۰
محتوا آموزشی تربیت جنسی.....	۶۴
روش‌های یاددهی - یادگیری تربیت جنسی.....	۶۵
روش تدریس غیرمستقیم.....	۶۶
روش تدریس پرسش و پاسخ.....	۶۷
روش‌های ارزشیابی تربیت جنسی دانش‌آموزان.....	۶۸
برنامه درسی تربیت جنسی در دوره اول متوسطه با رویکرد تلفیقی.....	۶۹
عناصر الگوی مطلوب برنامه درسی تربیت جنسی.....	۷۱
 منابع.....	۸۵

پیشگفتار

غرض از تألیف این کتاب ارائه یک راهنمای عملی و آموزشی در زمینه نحوه تلفیق آموزش محتوای جنسی در کتاب‌های مختلف درسی برای دست‌اندرکاران نظام آموزشی به‌ویژه معلمان است. معلمان با بهره‌گیری از این راهنما در آموزش می‌توانند نوجوان یا دانش‌آموز را به سمت یک رفتار جنسی متعادل و متعالی سوق دهند. قاعدتاً مطالب کتاب برنامه درسی تربیت جنسی مبتنی بر تلفیق طوری انتخاب شده که معلمان می‌توانند با به‌کارگیری از رویکرد گوناگون تلفیق، آموزش جنسی در درس‌های مختلف به شکل مستقیم و غیرمستقیم داشته باشند. هرچند انجام دادن این کار برای نویسندگان آسان نبود، ولی با بهره‌گیری از متخصصین و تجارب چندساله خود در تدریس امکان تألیف این کتاب فراهم یافت. در این کتاب تلاش شده از طریق نشان دادن ارتباط کتاب‌های درسی در دوره متوسطه با مباحث تربیت جنسی به آموزش صحیح دبیران کمک شود.

یکی از مشکلات نویسندگان حساس و ارزشی بودن موضوع تربیت جنسی در خانواده بود درحالی‌که نوجوان نسبت به این مسائل حساس و کنجکاو است این کتاب راهنمای برای آموزش مباحث تربیت جنسی برای پاسخگوی به کنجکاوهای نوجوان باشد. امید است با دریافت بازخورد، بتوان اقدامات اصلاحی را برای بهبود و تکمیل محتوای کتاب انجام داد.

دکتر زهره فلاوند

مقدمه

موضوع تربیت، انسان است که رسیدن او به تعالی و کمال - که هدف عالی آفرینش است - به بهسازی و کارهای ویژه و پیچیده‌ای نیازمند است. تربیت را می‌توان رشد طبیعی و تدریجی و هماهنگ همه نیروها و استعدادهای آدمی دانست که یکی از مهم‌ترین و درعین حال پیچیده‌ترین کارکردهای آن تربیت جنسی^۱ است (رهنما، علین و محمدی، ۱۳۸۶).

تربیت جنسی به‌عنوان یک فرایند تغییر رفتار، دربرگیرنده جریان درازمدت کسب اطلاعات درباره زندگی خصوصی، هویت جنسی و روابط است. مهم‌ترین هدف آموزش جنسی توسعه رفتارهای مثبت جنسی است که موارد ذیل را شامل می‌شود: اعتماد به نفس، اتخاذ رویکردی محترمانه به خود و دیگران، دوری از تجاوز و خشونت جنسی، تجارب جنسی سالم و برنامه‌ریزی برای پدر و مادر شدن. هدف این است که در طول دوره رشد با کسب دانش جنسی و مهارت‌هایی که از سلامت جنسی فرد در زمان حال و آینده محافظت می‌کنند، نگرش جنسی سالم رشد و توسعه یابند. بدین وسیله پیشگیری از بارداری‌های دوره نوجوانی، سقط‌جنین و بیماری‌های آمیزشی امکان‌پذیر می‌شود؛ بنابراین، آموزش جنسی باید در چارچوبی مورد توجه قرار گیرد که ابعاد زیستی، فرهنگی اجتماعی، روان‌شناختی و دینی را در برگیرد (یونسکو^۲، ۲۰۰۹).

1 Sexuality education

2 UNESCO

امروز بیش از نیمی از جمعیت جهان زیر ۲۵ سال قرار دارد و یک‌چهارم آن‌ها زیر ۱۸ سال سن دارند (UNFPA، ۲۰۱۴). هشتادوپنج درصد جوانان ۱۵ تا ۲۴ ساله در کشورهای در حال توسعه زندگی می‌کنند. در حال حاضر اکثریت (۶۰ درصد) جوانان در آسیا زندگی می‌کنند؛ اما در دهه آتی در قاره آفریقا تعداد کودکان زیر ۱۸ سال رشد بی‌سابقه‌ای داشته است و سهم آن‌ها در کل جهان ۴۰ درصد تا ۲۰۵۰ در حال افزایش است. ضرورت دسترسی گسترده به آموزش جامع تربیت جنسی برای کودکان و نوجوانان نسل کنونی و آینده در آسیا و آفریقا بیشتر از همیشه است (وستنینگ و همکاران^۱، ۲۰۱۶).

بر اساس اعلام مرکز آمار جمعیت جوان (۲۹-۱۵ ساله) ایران ۲۴/۳ درصد در سال ۹۶ است که پیش‌بینی‌های صورت گرفته جمعیت جوان در سال ۲۰۵۰ میلادی در ایران به ۱۱/۶ میلیون نفر می‌رسد که ۱۴ درصد جمعیت را به خود اختصاص خواهد داد.

مهم‌ترین و حساس‌ترین دوره زندگی هر انسان دوران نوجوانی و بحران بلوغ است. دوران بلوغ و نوجوانی که مرحله بیداری غریزه جنسی است یکی از مراحل حساس زندگی آدمی است که ضرورت و هدایت و تربیت صحیح جنسی را طلب می‌کند؛ اما مشکلی که در این مسیر وجود دارد این است که نادانی و بی‌خبری یا حجب کاذب، از عواملی است که عموماً مانع از آن می‌شود تا والدین و مربیان، حقایق و واقعیات مربوط به این دوره مهم از زندگی نوجوانی را به روش صحیح و اصولی به اطلاع وی برسانند. «ولی اگر کسی نباشد این کار را به عهده بگیرد، این پدیده خودبه‌خود در مسیر زندگی آن شخص، به وجود خواهد آمد، اما به‌طور اتفاقی و بدون انتخاب احسن» (فرمهبینی فراهانی، ۱۳۸۴).

کارشناسان بر این باورند که آموزش مسائل جنسی به نوجوانان امری غیرقابل‌انکار است؛ بنابراین توجه نظام برنامه درسی آموزش و پرورش به تربیت جنسی صحیح دانش‌آموزان، جهت قرار دادن غریزه جنسی آنان در مسیر صحیح خود ضروری است و بر این اساس تربیت جنسی نیز در کنار سایر ساحت‌های تربیت همچون تربیت اجتماعی، تربیت اخلاقی و تربیت سیاسی به‌عنوان یکی از ساحت‌های تربیت مطرح

است و نظام برنامه درسی آموزش و پرورش رسالت تحقق هدف‌های این ساحت از تربیت را بر عهده دارد (فرمehینی، ۱۳۸۶؛ فقیهی، ۱۳۸۷؛ بهشتی، ۱۳۸۵).

بنابراین آموزش جنسی نقش اساسی در سلامت و پیشگیری جنسی کودکان و نوجوانان و عموم افراد جامعه دارد (پوپو و روسو^۱، ۲۰۱۵) و عدم وجود اطلاعات صریح و علمی مبتنی بر آموزش جنسی ممکن است منجر به گسترش سردرگمی و اضطراب در رابطه جنسی شود به گونه‌ای که افراد در زندگی و در مواجهه با موقعیت‌ها و شرایطی که نیاز به دانش جنسی دارند به نحو شایسته عمل نکنند. (تودارو و همکاران^۲، ۲۰۱۸).

بنابراین محتوای این کتاب با تأکید بر دوره متوسطه دنبال می‌شود و از آنجایی که جامعه ایران در دوران حاضر نیازمند نسلی آگاه، دانا، متعهد و پایبند به ارزش‌های انسانی و دینی است لذا تعلیم و تربیت رسمی جامعه باید مطابق با این الزامات، نسبت به برنامه درسی مناسب و قابل اجرا، امکان رشد شخصیت افراد در ابعاد مختلف از جمله سلامت جسمی، روحی و روانی به موازات یکدیگر را به نحو شایسته فراهم کند. بدین منظور کتاب حاضر برای افرادی که در سطوح مختلف نظام آموزشی به امر تهیه و اجرای و ارزیابی برنامه درسی و آموزشی، مدیریت آموزشی، روانشناسی و مشاوره و پژوهش‌های کاربردی اشتغال دارند می‌تواند مفید باشد. امید است با راهنمایی‌ها و تذکرات اساتید محترم و خوانندگان گرامی نسبت به تکمیل و توسعه این گونه مباحث پیشرفت‌های بیشتری حاصل شود

ساختار کتاب

مطالب این کتاب بحث برنامه درسی مبتنی بر رویکرد تلفیقی را در چهار فصل به شرح ذیل ارائه می‌دهد. فصل اول تحت عنوان مفهوم و ضرورت تربیت جنسی به بیان مفهوم تربیت، تربیت جنسی، ضرورت تربیت جنسی از دیدگاه متخصصان، یونسکو و نظریات متفاوت شکل گرفته در زمینه تربیت جنسی را مورد بحث قرار می‌دهد. فصل دوم دیدگاه‌های موجود در زمینه تربیت جنسی به ویژه مبانی تربیت جنسی از نگاه اسلام را به طور مفصل ارائه می‌شود. فصل سوم با عنوان آموزش و تربیت جنسی در ابتدا به سیر تکوین و تحول برنامه درسی در آموزش سپس ساحت تربیت

1 Pop & Rusu

2 Todaro & et al

جنسی، تمایز تربیت جنسی و آموزش و هدف‌های تعلیم و تربیت، تربیت جنسی را بیان می‌کند. فصل چهارم برنامه درسی تلفیق در برنامه درسی، رویکرد برنامه درسی تلفیقی، تلفیق مضمون محور، مضامین برنامه درسی تربیت جنسی، رویکرد تلفیق مضامین برنامه درسی تربیت جنسی در محتوای کتاب‌ها پرداخته می‌شود.

فصل اول

مفهوم و ضرورت تربیت جنسی

مفهوم تربیت

انسان، موجودی ذوابعاد بوده و دارای توانایی‌ها و غرایز متفاوتی است. از این رو باید در شرایطی رشد کند که همه ابعاد وجودی و توانایی‌هایش شکوفا شده و بتواند غرایزش را تحت کنترل خود درآورد. این خودشکوفایی و خودکنترلی از تربیت حکایت دارد. تربیت در لغت از ماده ربو و در باب تفعیل به معنای زیادت و فزونی می‌باشد و از نظر لغوی، به معنای «به فعلیت رساندن»، «شکوفا کردن» و «پرورش دادن» است. شعاری نژاد تربیت را فراهم کردن زمینه‌ها و عوامل برای شکوفا کردن و به فعلیت رساندن استعدادهای بالقوه انسان و حرکت تکاملی او به سوی هدف مطلوب منطبق با اصولی معین و برنامه‌ای منظم و سنجیده می‌داند (شعاری نژاد، ۱۳۸۶). در واقع تربیت معطوف است به «زمینه‌سازی برای تحول ارادی و آگاهانه و ایجاد رفتارها و حالات مطلوب و حذف حالات و رفتارهای نامطلوب و رشد متوازن که مایه فزونی منزلت معنوی انسان شود» (جمالی‌زاده، ۱۳۸۵ ص ۸۲). یونسکو تربیت را «تغییر بدنی و روانی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، دینی و سیاسی، همه‌جانبه، مداوم، هدف‌دار، مسئولانه و متعهدانه» می‌داند (صافی، ۱۳۸۰ ص ۴).

تربیت که از آن با اصطلاحاتی نظیر تعلیم نیز یاد می‌شود، عبارت است از مجموعه اعمال یا تأثیرات عمدی و هدف‌دار یک انسان «مربی» به منظور اثرگذاری بر شناخت، اعتقادات، احساسات، عواطف و رفتارهای انسان یا انسان‌های دیگر «متربی یا مربیان» بر اساس برنامه سنجیده (داوودی، ۱۳۸۹).

مربیان تعلیم و تربیت تعاریف متعددی از تربیت ارائه داده‌اند. «تربیت عبارت است از مجموعه راه‌ها و روش‌هایی که شخص برای رشد و تکامل توانائی‌ها، نظریات و سایر اشکال رفتارارش که در جامعه وی ارزش مثبت دارند در پیش می‌گیرد» همچنین تربیت را می‌توان رشد طبیعی و تدریجی و هماهنگ همه نیروها و استعدادهای آدمی دانست (احمدی، ۱۳۹۱).

با توجه به معانی و مفاهیم یاد شده، می‌توان به‌طور کلی بیان داشت که تربیت فرایند بروز تغییرات مطلوب در فرد و ایجاد زمینه مناسب برای پرورش استعدادها و توانایی‌های بالقوه انسان در جهت صحیح به‌منظور رسیدن به کمال مطلوب می‌باشد و این تغییرات باید در رفتار، کردار، گفتار و نگرش انسان به‌صورت آشکارا ظهور نماید.

در سند تحول بنیادین (۱۳۹۱) تربیت یعنی آمادگی فردی و جمعی متربیان برای تحقق حیات طیبه در همه ابعاد و مراتب یا تکوین و تعالی پیوسته هویت متربیان در جهت شکل‌گیری و پیشرفت مداوم جامعه صالح بر اساس معیار اسلامی به‌گونه‌ای که بتواند موقعیت خود و دیگران در هستی را به‌درستی درک و آن را به‌طور مستمر با عمل صالح فردی و جمعی متناسب با نظام معیار اسلامی اصلاح نماید.

منظور از مفهوم تربیت در معنای خاص، به‌کارگیری این واژه برای مقاصد ویژه است که عمدتاً به‌صورت موصوف و صفت بیان می‌شود، مانند تربیت جنسی، تربیت دینی، تربیت اخلاقی و غیره به نظر می‌رسد به‌کارگیری واژه تربیت برای منظوره‌های خاص از کاربردهای جدید این واژه باشد. تربیت در کاربردهای خاص حیطه معنایی آن را محدودتر می‌کند و دستیابی به معنای آن را آسان‌تر می‌کند و در حقیقت به آن وضوح می‌بخشد. از جمله کاربردهای خاص از مفهوم تربیت، تربیت جنسی است که موضوع اصلی و قابل بحث در این پژوهش می‌باشد.

تربیت در این بُعد شامل آن عده از عادات، ملکات و روش‌های بشری است که به غریزه جنسی بستگی دارند؛ که دو جنس مخالف را به‌صورت ناخودآگاه به‌سوی یکدیگر سوق می‌دهد (یاری دهنوی و ابراهیمی شاه‌آبادی، ۱۳۹۵). این غریزه با توجه به افزایش سن و شرایط زندگی، به‌مرور زمان دچار تغییراتی شده و چه‌بسا اگر به‌درستی کنترل و مهار نشود، امکان به انحراف کشیده شدن فرد و از بین رفتن سلامت جسمی و روحی او وجود دارد. از این‌رو آگاهی نسبت به مسائل جنسی، ضروری بوده

و باعث تغییر در زندگی انسان می‌شود. فقدان دانش جنسی یا اطلاعات نادرست نیز، زمینه‌ساز اختلالات جنسی در افراد خواهد شد (سلیمی و فاتحی‌زاده، ۱۳۹۱).
از دشوارترین مسائل تربیتی، برخورد با مسئله جنسی نوجوانان است. میل جنسی، غریزه‌ای که دست آفرینش، آن را در نهاد آدمی نهاده تا ضامن بقای نسل باشد. این میل در دوره کودکی حالت نهفته دارد و به تدریج سر از وجود انسان برمی‌آورد و در دوره نوجوانی به اوج شدت خود می‌رسد.

تربیت جنسی

صاحب‌نظران و اندیشمندان مختلف تعلیم و تربیت و روانشناسی، هر یک بر مبنای طرز تلقی و مبادی فکری و معرفتی خود و نیز ارزش‌های فرهنگی و اجتماعی جامعه مورد نظر، تبیین و برداشت خاصی را در زمینه تربیت جنسی ارائه داده‌اند، که بیان‌کننده نوع نگاه و رویکرد آن‌ها نسبت به این حوزه آموزشی و تربیتی است. از سوی دیگر، بعضی نویسندگان و صاحب‌نظران، کارکرد اصلی تربیت جنسی را فراهم ساختن زمینه‌ای مناسب برای رشد موزون و هماهنگ غریزه جنسی انسان تلقی می‌کنند (حاجی‌پور، ۱۳۹۵).

تربیت جنسی یکی از انواع تربیت است که در کنار سایر تربیت‌ها همچون تربیت اجتماعی، تربیت اخلاقی، تربیت مدنی و تربیت سیاسی قابل طرح است. تربیت جنسی ارائه یک سلسله اطلاعات ضروری روان‌شناختی، جسمانی و دینی درباره مسائل جنسی مربوط به هر فرد است و یا تربیت جنسی در اختیار گذراندن اطلاعات درباره مسائلی که به‌نوعی با غریزه جنسی انسان مرتبط است و یا می‌توان گفت تربیت جنسی شامل کلیه اطلاعاتی است که از دوران اولیه زندگی در جهت رشد متعادل و مناسب غریزه جنسی صورت می‌گیرد. تربیت جنسی معنای وسیع‌تر از آموزش جنسی دارد و فراتر از احساس جنسی، به رشد شخصیت اجتماعی، اخلاقی و فرهنگی افراد نیز نظر دارد. آنچه که در مفهوم تربیت جنسی مهم است این است که غرض از تربیت جنسی از دیدگاه ما پرورش، تعدیل و جهت‌دهی است نه پروردن و اوج دادن (نظری، ۱۳۹۸).

در کتاب‌های پزشکی عمومی، تربیت جنسی اغلب به مفهوم آموزش جنسی است؛ اما تربیت جنسی مفهوم وسیع‌تری دارد و نه تنها شامل احساس جنسی می‌شود، بلکه به خصوصیات رشد شخصیت اجتماعی و اخلاقی و فرهنگی توجه دارد (لاپیک و

کوچتکوف^۱، ۱۹۹۵). در تربیت جنسی، غریزه جنسی در رابطه با جنسیت، سن، شخصیت، فرهنگ، دین و غیره بررسی می‌شود. منظور از آموزش جنسی ارائه هر نوع دانش و آگاهی نظری و عملی به شخص متناسب با سن و جنسیت او در جهت تأمین روانی، جسمی و اجتماعی و رفع نیازهای جنسی و تعالی خویشتن و بقای نسل افراد می‌باشد (فقیهی، شکوهی نیا و پرنده، ۱۳۸۷).

تربیت جنسی در یک معنای فراتر از آموزش جنسی، عبارت است از به‌کارگیری شیوه‌هایی، برای ایجاد صفات و رفتارهای جنسی سالم و زدودن صفات و رفتارهای جنسی غیرسالم در انسان.

در ارتباط با مفهوم تربیت جنسی، تعاریف متعددی توسط صاحب‌نظران و اندیشمندان ارائه شده که به برخی از مهم‌ترین این تعاریف اشاره می‌شود:

نصیری و جعفری (۱۳۸۹) تربیت جنسی، شامل عادات و روش‌هایی است که منجر به حفظ حیا، وفاداری، خویشتنداری در فرد می‌شود و هدف از آن در اسلام، شرح اعمال جنسی نیست، بلکه هدف، آگاهی بخشیدن در جهت برخورد مناسب با آن است که در آینده موجب محبت و انس به همسر شده و فرد ضمن حفظ عفت و کرامت انسانی خود، از لذات معنوی اخروی نیز بهره‌مند می‌شود.

منظور از تربیت جنسی، این است که زمینه‌ها و عوامل مربوط به مسائل جنسی طوری فراهم شود که استعدادها و شخصی در جهت رسیدن به کمال اختیاری فرد، شکوفا شود و او را برای رسیدن به کمال مطلوب یاری کند. از این می‌توان گفت هدف از تربیت جنسی، دستیابی فرد به آگاهی‌ها، عادات و آدابی درباره چگونگی اعمال و ارضای غریزه جنسی است که او را در جهت رسیدن به رشد و هدف مطلوب آن یاری کند (ثابت، ۱۳۹۶).

تربیت جنسی با نحوه استفاده از توانایی‌ها در جهت نیل به حیات طیبه سروکار دارد و لذا رعایت قانون و اخلاق در چارچوب بهره‌مندی از آن کاملاً مدنظر است در صورتی که در آموزش جنسی، تمرکز بر نحوه برقراری ارتباطات جنسی برای با کیفیت کردن آن و پیشگیری از بیماری‌های ناشی از آن است و لذا رعایت قانون و اخلاق در چارچوب استفاده از این توانایی به حاشیه رانده می‌شود. از همین رو می‌توان عنوان

کرد که تربیت جنسی با آموزش جنسی مدنظر غرب‌گرایان فرسنگ‌ها تفاوت و فاصله دارد (محمدی پویا، ۱۳۹۸).

متقی‌فر (۱۳۸۴) با اشاره به برخی از دیدگاه‌های موجود تأکید می‌کند که برخی از صاحب‌نظران معتقدند تربیت جنسی در اصطلاح دو معنا دارد: در معنای اول تربیت جنسی یا آموزش جنسی آن است که هر یک از دو جنس زن و مرد مطابق هنجارهای جنسی خود عمل کنند، در این گونه تربیت تأکید بر آن است که از تداخل نقش‌ها و در نتیجه بحران هویت جلوگیری شود. در معنای دوم تربیت یا آموزش جنسی در اختیار گذاردن اطلاعات لازم در باب مسائلی است که به‌نوعی با غریزه جنسی انسان‌ها مرتبط است.

تربیت جنسی به کلیه اقداماتی اطلاق می‌شود که از دوران اولیه زندگی انسان در جهت رشد متعادل و مناسب انگیزه جنسی صورت می‌گیرد و هدف‌های آن با اطلاع‌رسانی جنسی، کمک به تکامل رفتارهای جنسی، کمک به اجرای وظایف جنسی، تداوم و بقای نسل و رسیدن به رحمت، مودت و آرامش در زندگی است (رستمی و همکاران، ۱۳۸۴). ساکت^۱ (۲۰۰۹) با توجه به نقش و اهمیتی که برای تربیت جنسی در مراکز آموزشی قائل است از حوزه‌ای تحت عنوان تربیت جامع جنسی نام برده و تأکید می‌کند که این حوزه باید مجموعه‌ای از اطلاعات و آگاهی‌های مفید و سازنده را در زمینه رفتارهای سالم جنسی به فراگیران منتقل نموده و آموزش دهد تا آن‌ها بتوانند در موارد مقتضی تصمیم‌های آگاهانه‌ای را در این زمینه اتخاذ نمایند. ضمن اینکه آگاهی و بصیرت در زمینه امور و فعالیت‌های جنسی مانع ایجاد اضطراب و فشار روانی در میان فراگیران می‌گردد.

از دیدگاه سانتروک^۲ (۲۰۱۰) تربیت جنسی یک فرایند دائمی است که از طریق آن، افراد اطلاعات لازم را در مورد مسائل جنسی کسب می‌کنند. این فرایند به رشد جنسی سالم، بهداشت و روابط خوشایند زناشویی و ایفای موفقیت‌آمیز نقش‌های جنسی کمک می‌کند.

گروهی تربیت جنسی را آموزش مسائل جنسی به کودکان و تدارک دانش جنسی برای کودکان می‌دانند (تلجوهران^۳ و همکاران، ۲۰۰۹). هدف تربیت جنسی آموزش

1 Sacket

2 Santrock

3 Telljouhan

حس مسئولیت‌پذیری و آگاهی آنان نسبت به واقعیت‌های جنسی دانش‌آموزان (کونتولا^۱، ۲۰۱۰) و جهت‌دهی به فعالیت‌های جنسی افراد، جلوگیری از برنامه‌های جنسی ناخواسته نظیر؛ بارداری ناخواسته، جلوگیری و پیگیری از انتقال بیماری‌های جنسی است (تردال^۲، ۲۰۱۷).

یکی از مؤثرترین راه‌های افزایش آگاهی، نگرش و توانایی نوجوانان در محافظت از خودشان تربیت جنسی است. تربیت جنسی برای پیشگیری از رفتارهای پرخطر جنسی و نتایج منفی آن ضروری می‌باشد (رایس، رامیرو، ماتوس و دیناز^۳، ۲۰۱۱). تربیت جنسی یکی از موضوعات مهم در حوزه تربیت بوده و در چگونگی شکل‌گیری شخصیت، افکار، عواطف و رفتارهای نوجوانان تأثیر زیادی دارد. اهمیت عامل تربیت جنسی از ابعاد تربیتی، از آنجا ناشی می‌شود که همواره به دلیل پاره‌ای از ابهام‌ها، سوءتفاهم‌های نظری، فکری و نیز موانع اجرایی با مشکلات فراوانی دست‌به‌گریبان بوده و همین امر زمینه‌ساز ایجاد و بروز بسیاری از معضلات اجتماعی و انحراف‌های رفتاری در میان نسل جوان و به تبع آن، صرف هزینه‌های سنگین جهت مقابله با این انحرافات نهادها و سازمان‌های ذی‌ربط است (امینی، تمنایی‌فر و پاشایی، ۱۳۹۳). ابراهیمی، حاج خزیمه و کرمی (۱۳۹۶) معتقدند مبحث آموزش تربیت و سلامت جنسی برای همه اقشار جامعه: شامل معلمان، دانش‌آموزان، والدین، پژوهشگران، مشاوران، برنامه ریزان آموزشی و درسی، سیاست‌گذاران، پزشکان و اساتید دانشگاه یک فرایند طولانی و مادام‌العمر می‌باشد که همیشه باید مورد توجه قرار گیرد.

همچنین فرایند به دست آوردن و کسب اطلاعات برای شکل‌گیری نگرش‌ها و باروها در مورد جنسیت و مسائل جنسی، روابط و صمیمیت برنامه جامع تربیت جنسی به‌منظور مشارکت برای افزایش سلامت و انعطاف‌پذیری جوانان و نوجوانان طراحی شده است و به‌عنوان یکی از برنامه‌های جامع بهداشت عمومی در نظر گرفته می‌شود که توسط سازمان بهداشت جهانی گسترش یافته است (دافی، فوتیناتوس، اسمیت و وبورک^۴، ۲۰۱۳). بر اساس راهنمای بین‌المللی تربیت جنسی یونسکو (۲۰۰۹) تربیت جنسی یک جنبه اساسی و مهم زندگی انسان است؛ که ابعاد فیزیکی، روانشناسی، روحی، اجتماعی،

1 Kontula

2 Trudell

3 Reis, Ramiro, Matos & Diniz

4 Duffy, Fotinatos, Smith & Burke

اقتصادی، سیاسی، فرهنگی دارد. تربیت جنسی مؤثر می‌تواند برای جوانان با سن مناسب، از نظر فرهنگی و نظر علمی ارائه شود. تربیت جنسی شامل فرصت‌های ساختاری‌بندی شده برای جوانان، کشف و بررسی نگرش‌ها و ارزش‌هایشان و تمرین تصمیم‌گیری و مهارت‌های دیگر زندگی است که برای توانا کردن آن‌ها در انتخاب‌های آگاهانه درباره زندگی جنسی‌شان لازم و ضروری خواهد بود.

در مبانی نظری سند تحول بنیادین (۱۳۹۰) ساحت تربیت جنسی در قالب عبارت زیر به چشم می‌خورد «درک ویژگی‌های زیستی خود و پاسخ مسئولانه به نیاز جسمی و روانی خویش از طریق تعدیل غرایز و تمایلات و عواطف طبیعی، تقویت قوای جسمی و روانی و مبارزه با عوامل ضعف و بیماری بر اساس نظام معیار اسلامی» همچنین شأن زیستی و بدنی مطرح در سند ناظر به حفظ و ارتقای سلامت و بهداشت جسمی و روانی خود و دیگران، تقویت قوای جسمی و روانی، مبارزه با عوامل ضعف و بیماری، حفاظت از محیط‌زیست و احترام به طبیعت است.

همچنین در سند تحول بنیادین (۱۳۹۱) موضوع تربیت جنسی مرتبط با مسائل اعتقادی - ارزشی به صورت زیر بیان شده است «ترویج و تعمیق فرهنگ حیا، عفاف و حجاب متناسب با قابلیت‌ها و ظرفیت‌های نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی، همچنین تأکید سند به ابعاد جسمانی و روحانی انسان و طبیعت شکل گرفته انسان که مرکب از روح و جسم درهم‌تنیده است توجهی قابل تأمل در تربیت جنسی دارد».

تربیت جنسی «به عنوان یکی از کارکردهای اصلی نظام آموزشی فرایندی است که افراد از طریق آن آگاهی‌ها و شناخت، عواطف و ارزش‌های خود را نسبت به امور و مسائل جنسی شکل می‌دهند و لذا تربیت جنسی کلیه مباحث و مسائل مربوط به جنس و جنسیت، آموزش مسائل مربوط به بلوغ «تحول‌های فیزیولوژی و روانی، آموزش عفت و اخلاق، کنترل و تعدیل گزینه جنسی و... را شامل می‌شود» (فرمبانی فراهانی، ۱۳۸۳، ص ۳).

با وجود تعاریف مختلفی که از صاحب‌نظران مختلف در زمینه تربیت جنسی ارائه شده است می‌توان گفت تربیت جنسی فرایندی است که معنا و مفهومی وسیع‌تر از آموزش جنسی دارد و به‌طورکلی می‌توان آن را این‌گونه تعریف کرد: ارائه یک سلسله اطلاعات ضروری روان‌شناختی، جسمانی و دینی درباره مسائل جنسی مربوط به هر فرد به‌منظور اینکه موجبات رشد گزینه جنسی در جهت تعالی و تکامل شخصیت

جنسی فراهم گردد با هنجارهای شرعی آشنا گردد به طوری که برخورد مشروع و معقول با گزینه جنسی داشته باشد و صفات و رفتارهای جنسی ناسالم از بین برود.

ضرورت تربیت جنسی

ضرورت نوشتن برنامه درسی تربیت جنسی با رویکرد تلفیقی از بُعد نظری این است که همه افراد، صرف نظر از جنسیت و یا محل زندگی، به آموزش مسائل جنسی نیاز دارند (محمدیگی، فقیهی و ناطقی، ۱۳۹۶). تربیت جنسی به عنوان یکی از کارکردهای اساسی و مهم نظام آموزشی مطرح می‌باشد. اهمیت این بُعد از ابعاد تربیتی از آنجا ناشی می‌شود که به عنوان یکی از حوزه‌های چالش برانگیز تعلیم و تربیت در جوامع مختلف، از جمله جامعه‌ی ایران است که همواره به دلیل وجود پاره‌ای از ابهام‌ها و سوء تفاهم‌ها نظری و فکری و نیز موانع اجرایی با مشکلات فراوانی دست به گریبان بوده و همین امر، زمینه‌ساز ایجاد بروز بسیاری از معضلات اجتماعی و انحراف‌های رفتاری در میان نسل جوان شده است (امینی، ۱۳۹۰).

نظام آموزشی امروزه بیش از هر زمان دیگر نیازمند برنامه تربیت جنسی است؛ زیرا با پیشرفت تمدن و فناوری و گسترش شبکه‌های اطلاع‌رسانی، وسایل ارتباط جمعی جهانی و گسترش و رواج عوامل برانگیزاننده جنسی، وضعیت اسفبار جنسی به وجود آمده و حیات جامعه بشری با مخاطره جدی مواجه شده است (بهشتی، ۱۳۸۵). در مجموع تربیت و آموزش جنسی به دلایل زیر دارای اهمیت است؛ ۱. هدایت جنسی: که اگر راهنمایی‌های لازم برای نوجوانان در دوره تحریکات انجام نگیرد و جهت‌دهی مناسب نشود، نوجوان و جوان ممکن است مطیع احساسات جنسی خود گشته، با تقلیل هدف‌های عالی به جست‌وجوی راه ممکن ارضای جنسی بپردازد. این وظیفه دستگاه تعلیم و تربیت است که نوجوان را در کشش‌های جنسی به طور حکیمانه راهنمایی نماید. «آمار نشان می‌دهد ۵۰ درصد از طلاق‌های کشور، ناشی از آگاهی در مورد روابط جنسی بین همسران است» (شریفی یزدی، ۱۳۹۷). بسیاری از خانواده‌ها بحث در مسائل جنسی را نوعی بی‌ادبی و بی‌حیایی تلقی می‌کنند. در حالی که نوجوان نسبت به این مسائل حساس و کنجکاو است. لذا در پس یافتن اطلاعاتی در این زمینه برمی‌آید و سهل‌الوصول‌ترین راه‌ها (از جمله دوستان و یا شبکه‌های اجتماعی و غیره)

را انتخاب می‌کند که گاه اطلاعات غلط و بی‌حد و حصر و بی‌موقع که از دوستان و منابع دیگر کسب می‌کنند باعث انحراف جنسی^۱ و مشکلات برای فرد و جامعه می‌گردد؛ ۲. نیازهای جنسی یکی از نیازهای پیشینی انسان‌هایی است که به بلوغ جنسی رسیده‌اند و بر اساس هرم مازلو تا زمانی که کمیت‌هایی (حداقلی) از نیازهای پیشین برآورده نشود، نمی‌توان انتظار داشت انسان‌ها به دیگر نیازهای خود بپردازند؛ ۳. از نگاه روان‌شناسان، مشاوران خانواده و حقوق‌دانان بسیاری از ناهنجاری‌های اخلاقی و اجتماعی مانند تجاوز، جدایی و درگیری‌های خانوادگی از کاستی یا فزون‌خواهی جنسی سرچشمه می‌گیرد (اکبری، ۱۳۹۲)؛ ۴. در جامعه‌ای که در حال گذر از سنت به مدرنیسم است نگاه دختران و پسران نسبت به جنسیت به همراه سایر آموزش‌ها می‌تواند گام مؤثر و کم‌هزینه‌تری در این گذر باشد؛ ۵. آگاهی از مسائل بهداشتی به روز انواع بیماری‌های رو به گسترش جسمی و روانی و ناهنجاری‌های اخلاقی و اجتماعی نیاز ما را به آموزش جنسی دوچندان می‌کند (فرمehنی، ۱۳۸۴)؛ ۶. بروز بلوغ جنسی و تغییرات بنیادین جسمی و روانی در دانش‌آموزان پرسش‌هایی برمی‌انگیزد که چنانچه پاسخ مناسبی دریافت نکنند آن را با همسالان خویش در میان گذاشته یا از راه‌هایی مانند ماهواره و اینترنت و غیره پاسخ خود را جست‌وجو می‌کنند و چه‌بسا پاسخ درستی دریافت نمی‌کنند (فرمehنی فراهانی، ۱۳۹۲).

از طرفی، پژوهش انجام شده توسط کونتولس^۲ (۲۰۱۰) نشان داده است که آموزش و تربیت جنسی تأثیرات مثبتی بر رفتار جنسی دانش‌آموزان دارد؛ با این وجود در کشورمان کلی‌گویی، نبود انسجام و غفلت از توجه به مفاهیم مهم از جمله کاستی‌های پژوهش‌های انجام گرفته در این زمینه است؛ بنابراین، با توجه به دلایل ذکر شده کتاب حاضر می‌تواند خلأهای موجود در این حوزه را تا حدودی برطرف نماید و با شیوه و رویکردی تلفیقی که متفاوت از برنامه‌های موجود به برنامه درسی تربیت جنسی دانش‌آموزان در دوره اول متوسطه بپردازد. برنامه درسی تلفیقی یک نظریه دانشی و رویکرد در برنامه درسی است که آگاهانه روش یا سبک خاصی را در بیش از یک رشته علمی به کار می‌گیرد تا موضوع، مسئله، مفهوم یا مضمون مورد نظر را از جهات مختلف بررسی کند (احمدی، ۱۳۹۰). امروزه، رویکردهای تلفیقی گرچه متنوع

1 Sexual deviation

2 kontuls